

Лекція 14. Характер

Вивчивши тему лекції, ви повинні уміти:

- розкрити зміст поняття характеру та його природу;
- проаналізувати відомі типології характеру;
- визначити взаємодію характеру і темпераменту;
- пояснити формування характеру;
- охарактеризувати співвідношення особистості і характеру.

Визначення характеру та його основних меж

У найзагальнішому вигляді характер може бути визначений як система стійких властивостей особистості, що виявляються у відносинах людини до себе, до людей, до роботи, що виконується, до дозвілля тощо.

У характері можна виділити ряд підсистем або властивостей (рис), які і виражають різне ставлення особистості до окремих сторін дійсності. У першій підсистемі містяться риси, що виявляються в діяльності (ініціативність, працездатність, працьовитість або ж, навпаки, безініціативність, лінивість тощо). До другої підсистеми відносяться риси особистості, що виявляються у стосунках людини з іншими людьми, тобто в спілкуванні (тактовність-нетактовність, ввічливість-грубність, чуйність-черствість тощо). Третю підсистему складають риси, які виявляються у людини до самої себе (самокритичність – завищена зарозумілість, скромність – нахабство тощо). Четверта підсистема – це сукупність відносин людини до речей (акуратність-безладність, щедрість-скупість та інші).

Можлива й інша класифікація рис характеру, наприклад:

- 1) властивості, що визначають вчинки людини у виборі цілей діяльності і спілкування (обачність, раціональність тощо або альтернативні їм риси);
- 2) властивості, що відносяться до дій, направлених на досягнення поставлених цілей (наполегливість, цілеспрямованість, послідовність та інші, а також протилежні їм якості);
- 3) властивості, що мають чисто інструментальне значення, безпосередньо пов'язані з темпераментом (інтроверсія-екстраверсія, спокій-тривожність, стриманість-імпульсивність, пластичність-ригідність тощо).

Типологія характерів

У світовій психологічній науці немає єдиної типології характерів, але переважна більшість психологів вийшла з наступних основних загальних ідей:

- а) досить рано сформувавшись, характер людини виявляє себе в період подальшого життя як більш або менш стійке психічне утворення;
- б) поєднання рис, що входять у характер, не є випадковими. Вони в сукупності представляють системи, чітко різняться за типами, що і дозволяє будувати типологію характерів;
- в) відповідно до типології характерів більшість людей може бути розділена на певні групи.

Найбільш відомі наступні типології характеру:

- 1. Конституційні теорії**, які пов'язують особливості характеру із зовнішнім виглядом людини, з її конституцією, габітусом (Ростан, Ломброзо, Сіго, Кречмер, Шелдон та інші).
- 2. Акцентуальні теорії** пов'язують особливості характеру з його акцентуацією – надмірною вираженістю окремих рис характеру і їх сукупностей, що представляє крайні варіанти психічної норми, які межують з психопатіями (Леонгард, Личко та інші).
- 3. Функціонально-типологічні теорії** пов'язують особливості характеру зі стилем поведінки, який відповідає набору “функцій”, що є характерними властивостями кожної людини (Юнг та інші).
- 4. Соціонічні теорії**, які пов'язують особливості характеру із типом інформаційного метаболізму (Аугустинавічюте та інші).
- 5. Соціальна типологія характерів**, в основі якої – ставлення людини до життя, суспільства, моральних цінностей (Фромм).

Розглянемо опис типів характерів людей у руслі вищезазначених теорій.

Психоконституційні типи характеру

Вісцеронік. Надмірний розвиток внутрішніх органів тіла, структура відносно слабка з надлишком жирової тканини. Розслабленість у

поставі і руках, реакції повільні. Любов до комфорту, компаній, друзів. Привітність з усіма. Соціофілія (схильність до суспільного життя). Орієнтація на інших. Потреба у любові і схваленні оточуючих, терпимість. Здоровий сон. Емоційна рівність. Відсутність різких емоцій і вчинків. Стереотипний характер мислення. Говірливість і розслабленість під дією алкоголю. Потреба в людях у важку хвилину.

Соматотонік. Струнке і міцне тіло, добре розвинена м'язова система. Впевненість у поставі і рухах. Схильність до фізичної діяльності і навантажень. Потреба в домінуванні, рішучі манери, хоробрість. Сильна агресивність і схильність до ризику, гри випадку. Психологічна нестійкість. Відсутність співчуття. Гучний голос і галаслива поведінка. Об'єктивне і широке мислення, спрямоване зовні (екстравертований тип). Самовпевненість, агресивність під дією алкоголю. Потреба в діях у важку хвилину.

Церебротонік. Стан тендітний і тонкий, грудна клітка сплющена. Кінцівки довгі, тонкі зі слабкими м'язами. Сповільненість, скута постава. Надмірна фізіологічна чутливість. Підвищена реактивність (швидкість реакції). Інтелектуалізовані схильності (театр, книги). Схильність до усамітнення. Прихованість почуттів, емоційна сповільненість. Соціофобія (страх перед суспільними контактами). Сповільненість у спілкуванні. Непередбачуваність і нестандартність. Поганий сон. Хронічна втомленість. Тихий голос, не переносить галасу. Юнацьке життєлюбство. Концентровано приховане і суб'єктивне мислення. Стієкість до дії алкоголю. Потреба в усамітненні у важку хвилину.

Типи акцентуацій характеру

Гіпертимічний тип. Таких людей характеризує надзвичайна контактність, балакучість, вираженість жестів, міміки. Це енергійні, ініціативні, оптимістично настроєні люди. Разом з тим вони нерозважливі, дратівливі, важко переносять умови жорсткої дисципліни, вимушену самотність.

Дистимічний тип. Для цих людей характерні низька контактність, небагатослівність, схильність до песимізму. Вони ведуть замкнений образ життя, рідко конфліктують. Серйозні, добросовісні, віддані в дружбі, однак не в міру пасивні і повільні.

Циклотимічний тип. Їм властиві часті періодичні зміни настрою. Під час душевного підйому вони поведуться за гіпертимним типом, спаду – за дистимним.

Педантичний тип. Цим людям характерні добросовісність і акуратність, надійність у справах, але в той же час вони здатні дратувати оточуючих надмірним формалізмом і занудливістю.

Демонстративний тип. Вони артистичні, ввічливі, їх мислення і вчинки неординарні. Вони прагнуть лідерства, легко пристосовуються до людей. Разом з тим такі люди егоїстичні, лицемірні, несумлінні в роботі.

Емотивний тип. Люди такого плану відрізняються підвищеною чутливістю до всього того, що радує і засмучує. Вони альтруїстичні, завжди ставлять себе на місце іншого, із задоволенням надають допомогу навіть шкодячи собі. Все приймають близько до серця, їм докоряють в надмірній нерішучості.

Ригідний тип. Він відрізняється силою і постійністю почуттів, які не завжди проявляються спочатку, а можуть ніби “накопичуватися”; підвищеним почуттям власної гідності, високою самоповагою, часто також ревністю, нездатністю простити кривду.

Збудливий тип. Він відрізняється підвищеною імпульсивністю, завжди добрим, трохи збудженим настроєм, крім рідких періодів поганого, тим, що діє під впливом емоцій, не завжди пам’ятає про свої обов’язки і борги.

Сенситивний тип. Він характеризується схильністю перебільшувати труднощі життя, шукати схвалення в оточуючих, невпевненість у своїх достоїнствах і намаганням бути завжди таким, щоб його ні за що було сварити, відрізняється також вразливістю, чутливістю.

Афективно-екзальтований тип. Він характеризується легким переходом від стану захоплення до стану печалі, бурхливим проявом захоплення і суму.

Психологічні типи

У **раціональних мислячих екстравертів** сукупність їх життєвих виявів знаходиться в залежності від їх інтелектуальних висновків, але будь-яка думка будується на критерії, отриманому із зовнішніх умов

(традиції й освіта).

Мислителі-екстраверти стають державними діячами, адвокатами, почесними академіками й успішними антрепренерами.

У **раціональних чуттєвих екстравертів** почуття узгоджуються із загальноприйнятими оцінками і переживаннями, знаходяться під сильним впливом традиційних цінностей. Наприклад, екстраверт цього типу буде сприймати щось як “прекрасне” або “хороше” не через суб’єктивну, особисту оцінку, а тому, що інші так вважають.

Ірраціонального відчуваючого екстраверта притягують ті об’єкти (люди, ситуації), які збуджують сильні відчуття. Результатом виявляється могутній сенсорний зв’язок із зовнішнім світом. Цей тип орієнтований на конкретну насолоду “реальним життям”, життям “на повну котушку”. Представників такого типу можна зустріти серед редакторів, атлетів, бізнесменів, людей, що взагалі досягають успіху.

Для **ірраціонального інтуїтивного екстраверта** характерна здатність сприймати у зовнішньому світі те, що відбувається “за сценою” подій, вгадувати те, що приховано “за маскою” людини, бачити приховані нові можливості. Але у нього відмічається недолік здатності до думки, і він рідко реалізує можливості сам. Часто він починає справу з нуля і залишає її на порозі успіху; отже, інші пожинають урожай, посіяний ним.

Раціональний мислячий інтроверт схильний бути теоретиком, але його мислення мало залежить від загальноприйнятих традицій і ідей, він слідує своїм ідеалам і критеріям. У пошуку своїх ідей упертий, неподатливий зовнішньому впливу. Однак наївний, довірливий і безпорадний в особистих питаннях (отакий “неуважний професор”).

Раціональний чуттєвий інтроверт віддає себе повністю суб’єктивно орієнтованому почуттю, не прислухаючись до фактів, логіки подій. Люди даного типу не прагнуть виявляти самих себе. Їх почуття глибокі і нерідко ірраціональні. Вони схильні уникати вечірок і зборів, вони мовчазні і важкодоступні.

Ірраціональний відчуваючий інтроверт керується тим, що є, що можна побачити і почути, що відбувається, а не логічними побудовами. Внутрішні реакції на зовнішні враження глибокі, але зовнішня реакція виникає із затримкою. Про людей цього типу кажуть, що вони,

почувши ранковий жарт, починають сміятися опівночі. Настроєні на те, що тут і тепер, на те, що є, індивіди цього типу зазнають величезних труднощів, намагаючись уявити, що могло б бути.

Ірраціональний інтуїтивний інтроверт володіє інтуїтивною здатністю проникати в майбутнє, але його інтуїція спрямована не на об'єктивну реальність, а на суб'єктивний психічний світ. Такі люди не рідкі серед шаманів, пророків, поетів і художників. Вони мало хвилюються за тілесне існування і часто поглинаються безплідними фантазіями.

Соціонічні типи

Інтуїтивно-логічний екстраверт (“Винахідник”)

Високий, мрійний і дещо незібраний. Під час ходіння нахиляє верхню частину тіла вперед. Його хвилює перспектива відкриття нових ідей, неочікуваних поглядів на світ та інтуїтивних прозрінь. Коли починає говорити про це, здатний заразити своїм ентузіазмом інших.

“Винахідник” – добрий радник в найнеочікуваніших життєвих ситуаціях, однак ця здатність вирішувати чужі проблеми рідко розповсюджується на нього самого: він дуже прямолінійний. Його блискучі плани часто стають у конфлікт з реальним життям, що, однак, не заважає йому добиватися свого, коли він змушує себе проявити наполегливість.

Сенсорно-етичний інтроверт (“Посередник”)

Всіх розуміє, готовий прийняти будь-яку точку зору, виражену в коректній манері. Тонко відчуває настрої оточуючих і здатний ним маніпулювати. Природжений дипломат і естет, що цінує світ, гармонію і комфорт і вміє розповісти про це.

“Посередник” здатний підняти настрої веселим жартом, створюючи особливу емоційну атмосферу. Хоча він завжди прекрасно відчуває межі дозволеного.

Етико-сенсорний екстраверт (“Ентузіаст”)

Пересувається розгойдуючись і не завжди найкоротшим шляхом до мети – ніби надлишок сил, що бризкає з нього, потребує помилки, щоб було що виправити. Це стосується і зовнішнього вияву, і загальної лінії життя. Але майже завжди добивається поставленої мети, героїчно

долаючи всі труднощі. Світ почуттів, театру, кольорів – його улюблена тема для розмови. Енергійний у жестикуляціях, гостинний у себе вдома, невтомний у роботі – але доки його цінують.

Логіко-інтуїтивний інтроверт (“Аналітик”)

Краще за все його можна побачити в профіль з прямою формою носа і трохи відведеними назад плечима і тазом – його фігура іноді асоціюється з натягнутим луком. Його замкнутість випаровується, як тільки той, хто говорить, посміхається йому, а некомунікабельність виявляється лише стосовно малоприємних людей. Його важко заставити змінити своє рішення, але у всьому іншому він здатний піти на поступки.

Щоб представник цього типу не декларував, в його підсвідомості будуть завжди домінувати два принципи: розумний порядок і справедливість.

Етико-інтуїтивний екстраверт (“Наставник”)

Ці люди більше за все цінують в оточуючих порядність і вмюють їм цю якість нав'язати. Кожний крок попадає під призму придирливих етичних оцінок і аналізу вірогідних наслідків справи, що затівається, чим і пояснюється їх внутрішнє протиріччя (згадаємо знаменитий монолог Гамлета). Його важко запевнити, проте легко умовити зробити що-небудь, якщо він повірить у щирість почуття того, хто просить. Саме тому даний тип особистості часто розчаровується в оточуючих його людях, якщо йому здається, що вони зловживали його довірою.

Логіко-сенсорний інтроверт (“Контролер”)

Найкращий знаток території, на якій він живе і працює. Кожна річ знає своє місце і не варто її чіпати навіть дуже близьким людям: зауважень в цьому випадку уникнути не вдасться. Його аргументація завжди будується на конкретних фактах, за якими слідє узагальнення, яке важко перевернути. Пройгнорувати людину цього типу легше, ніж переспорити, а ображати його не можна – образ він не забуває. На службі людям цього типу краще за все вдається облік і контроль.

Сенсорно-логічний екстраверт (“Маршал”)

Рішучий і тверезий, він, здавалося б, сам провокує гострі ситуації, де захоплює людей вмінням організувати, навести порядок. Нижня частина чола у нього ширша за верхню, за рахунок цього іноді здаєть-

ся, що він дивиться на Вас спідлоба. Людина цього типу – найкращий керівник, якого мучає тільки одне – непередбачуваність людської поведінки, через яку може зруйнуватися система, яка так довго складалася.

Інтуїтивно-етичний інтроверт (“Лірик”)

Завжди відкритий і доброзичливий до нових людей, які цікавлять його самі по собі. Цей тип особистості добре орієнтується у складних життєвих ситуаціях, де підсвідомо готує себе до будь-якого варіанту наслідку, за рахунок чого здається оточуючим непередбаченим – адже приймаючи правильні рішення, він не прагне обґрунтувати їх логічно. Найяскравіша ознака даного типу – тривожна посмішка, яка звернена до союзників у битвах, які назрівають.

Сенсорно-етичний екстраверт (“Політик”)

Жарти і розіграші – частина його амплуа. “Політику” властиве стремління бути на людях, в центрі уваги й емоцій. Йому не треба вказувати, як себе вести: він належить до людей, які формують правила, а не підкоряються їм. Ця людина легко захоплюється новою справою і не розчаровується невдачею. Здається, що для нього головне – не результат, а просто не сидіти на місці, доки життя проходить мимо.

Інтуїтивно-логічний інтроверт (“Критик”)

Завжди спокійний, коректний, акуратний, доброзичливий і дещо скептичний. Починаючи будь-яку справу, він до нюансів уявляє собі кожний наступний крок. Різноманіття інтелектуальних підходів до